

РОЗДІЛ 4

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:630(477)

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА В ГАЛУЗІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ

HISTORICAL STAGES OF THE LEGISLATIVE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF FORESTRY USE AND PROTECTION

Заверюха М.М.,
к.ю.н., асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті зроблено спробу виокремити основні історичні етапи розвитку законодавства в сфері використання та охорони лісів. Дослідження ґрунтувалося на матеріалах джерел історико-правової науки, а також на наявності загальноновизнаної класифікації етапів еволюції держави і права на території України.

Ключові слова: ліс, лісове законодавство, земельне законодавство, лісові відносини, правова охорона лісів.

В статье сделана попытка выделить основные исторические этапы развития законодательства в сфере использования и охраны лесов. Исследование базировалось на материалах источников историко-правовой науки, а также на наличии общепризнанной классификации этапов эволюции государства и права на территории Украины.

Ключевые слова: лес, лесное законодательство, земельное законодательство, лесные отношения, правовая охрана лесов.

Forests of Ukraine are its national wealth and for his purposes and location they serve mostly water, protective, sanitary and hygienic, health, recreational, aesthetic, educational, and other functions and are the source for needs of society in forest resources. Wood, like other natural resources of Ukraine – land, water, minerals, air, is the national treasure according to the article 13 of the Constitution of Ukraine is the property of the Ukrainian people.

On all stages of formation starting from Kievan Rus where firstly forestry norm were determined in «Russian Truth» until nowadays these norms are at huge significance. In this article the author tried to distinguish main historical stages of the legislative development in the sphere of forestry use and protection. The research is based on the historical and legal materials including the general classification of the evolutionary stages of the State and Law on the territory of Ukraine. It contains the conclusion about it was a difficult process of developing the legislation. Legal and organizational basis of usage and protection of forests are discovered in «Russian Truth», Statues of the Great Duchy of Lithuania (1529, 1566, 1588). In the period of Cossack Hetmanate is characterized by publishing the warrants, leaflets, wagons, instructions and charters that are partly focused on significance and exceptionality of forests. Strict legal regulation of forestry usage is also seen in the period of Russian State. Also the USSR experience of handling the forests showed us that state tried to control all forests and forestry lands.

Key words: forest, forest legislation, land legislation, forest relationships, legal protection of forests.

На усіх етапах становлення історичної державності, починаючи з Київської Русі, де вперше в «Руській правді» знайшли відображення лісоохоронні норми, і до сьогодення, ліс мав виняткове значення.

Метою статті є дослідження питань становлення законодавства, що закріплює порядок використання та охорони лісів та виокремлення основних історичних періодів розвитку законодавства у відповідній сфері.

Науково-теоретичною основою та науковим підґрунтям стали праці таких вчених: В. Г. Вакулюка, С. А. Генсирука, Л. А. Заславської, Б. Г. Іваницького, Б. В. Кіндюка, О. С. Колбасова, Я. М. Лазаренко, О. І. Логвиненко, Л. Е. Михайлова, К. А. Рябця.

Враховуючи загальноновизнану класифікацію етапів еволюції держави і права на території України, можна виділити такі історичні етапи становлення законодавства в сфері використання та охорони лісів: 1) Період Київської Русі (IX–XI ст.ст.); 2) Литово-Польська доба (XIV–XVII ст.ст.); 3) Козацько-гетьманська держава (XVII–XVIII ст.ст.); 4) Період Російської держави (кінець XVIII–початок XX ст.ст.); 5) Період Союзу РСР (1917–1991 рр.); 6) Період державної незалежності України (1991 р. – теперішній час).

1. Період Київської Русі (IX–XI ст.ст.) можна вважати початком історичного формування нормативно-правової бази на території України. Ліси відігравали одну з головних ролей в економічному житті Русі – України. З дерев будувалися будинки, фортеці, церкви, виготовлялися предмети побуту. Полювання, збір меду, рибальство при-

носили великі прибутки. За даними С. А. Генсирука, ліси займали величезні площі, які склали майже 40% території нинішньої України [1, с. 17].

Вперше про охорону лісів згадується у законах князя Ярослава Мудрого «О церковних судах і земських ділах», у яких було вміщено лісоохоронну статтю, запозичену з Візантійських лісових законів, що, на думку сучасників, було неефективним для охорони лісів [2, с. 131].

У «Руській Правді» – видатній пам'ятці давньоруського права – встановлювалися штрафи за порушення прав власності на лісові промисли. Відповідно до норм «Руської правди», за порушення закону, пов'язаного з лісами, найбільший розмір штрафу (в 12 гривень) встановлювався за чотирма статтями: 69, 71, 72, 73. При цьому характер злочинів, за які передбачалися такі санкції, дуже різний. Проте не існувало конкретних норм із захисту лісів, регулювалася охорона окремих дерев, межові знаки або борті. Функціональні обов'язки з охорони лісів виконували князівська дружина, а також місцева влада [3, с. 101].

2. Литово-Польська доба (XIV–XVII ст.ст.). У цей період знайшло своє продовження регулювання охорони природи державою. Період XIV–XVII ст.ст. є найважливішим в історії розвитку і формування лісового права. Це пов'язано з тим, що українські землі в той час входили до складу декількох держав і у них функціонували різні системи права. Унаслідок татаро-монгольської навали відбувся поділ українських земель. Основна частина потрапила до сфери політичного впливу Великого Князівства Литовського, а потім – Речі Посполитої. Друга частина

зберегла свою самостійність і стала центром формування Запорізької Січі, а згодом – Української козацької держави. Третя частина українських земель увійшла до складу Московської держави, а потім – Російської імперії. Основою правових систем цих держав були норми, побудовані на використанні звичаїв і народних традицій.

Розвиток лісового законодавства Великого князівства Литовського характеризується як збереженням норм давньоруського права, так і введенням у дію нових нормативно-правових актів. Передусім, це – прийняття норм з охорони лісів у трьох Статутах Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 рр. Так, в Статуті 1529 р. питання регламентації лісової галузі присвячено двадцять артикулів – з першого по двадцятий розділу IX, в Статуті 1566 р. – сімнадцять артикулів розділу X, а в Статуті 1588 р. – вісімнадцять артикулів розділу X.

Важливою подією історії лісового права стало прийняття у 1567 р. Лісового Уставу Великого князівства Литовського – першого спеціального закону щодо охорони та використання лісів на українських землях. Період після Люблінської унії 1569 р. характеризувався хижацьким ставленням до природних багатств українських земель і лісових угідь, що призвело до суттєвого скорочення їх площ [4, с. 11].

3. Козацько-гетьманська держава (XVII–XVIII ст.ст.). Охорона природи в Запорізькій Січі проявлялася, насамперед, у збереженні і раціональному використанні природних ресурсів. При аналізі організації служби охорони лісів у Запорізькій Січі необхідно враховувати ту особливу роль, яку відіграв цей природний ресурс у житті козаків. По-перше, за даними С. А. Генцирука, на початок XVIII ст. середня лісистість України становила 30% та перевищувала сьгоднішню приблизно у 2 рази. По-друге, ліси служили оборонними втворами, козаки влаштували в них засіки, що захищали наші землі від набігів татар. По-третє, ліси були місцем полювання, збирання ягід, меду, тобто давали засоби для існування великій кількості людей [1, с. 15].

У цілому на території Запорізької Січі діяв чіткий порядок користування лісами, який уміщував вимоги: не рубати ліс у засіках, не знищувати плодів дерева, не палити печі сирими колодами. Усними правилами дозволялося використовувати в господарських цілях лише сухі дерева, а ліс вирубувати без надмірності, його рекомендувалося зберігати для нащадків. На думку О. І. Логвиненко, козаки встановили за допомогою норм звичайного права добре продуманий порядок раціонального використання природних ресурсів [5, с. 189-192]. Крім цього, на значній території України діяли природоохоронні статті-артикули Литовського статусу 1588 р., які були аналогічні статтям Руської Правди та доповнювали їх. Артикули стосувалися полювання, бортництва, пошкодження лісових масивів, межевих знаків.

Період козацької держави характеризувався виданням з питань охорони лісів окремих універсалів, ордерів, інструкцій, листівок, грамот гетьмана, що були обов'язковими для виконання. Функції охорони природних багатств покладалися на спеціальні підрозділи, що формувалися із козаків [6, с. 232].

4. Період Російської держави (кінець XVIII–початок XX ст.ст.). Сувору регламентацію лісокористування почав Петро I. Наслідуючи законодавство західних країн, він у такий спосіб намагався забезпечити потреби російського судобудівництва. З 1701 р. законодавством заборонено розкорчовувати під поле ті ліси, що знаходилися ближче 30 верст від річок.

У 1720–1723 рр. Петро I підписав низку розпоряджень щодо лісового господарства та лісокористування. Розпорядження 1720 р. наказувало відмежувати заповідні ліси. А у випадках порушення законодавства, що регламентувало лісокористування, – на кордоні заповідних лісів стави-

ти через кожні п'ять верст шибениці, щоб нагадувати про суворі покарання.

І хоча Петро I не особливо турбувався про лісорозведення і лісовідновлення, у 1723 р. він наказав використовувати вирубані ділянки під нові насадження і охороняти їх від вогню.

Після смерті Петра I лісове законодавство та установи зазнали «утисків». У 1725 р. Катерина I скасувала всю адміністрацію лісового господарства та нарахувані штрафи за лісопорушення. За її розпорядженням заповідні ліси залишили тільки понад деякими річками, а їх межі зменшили з 50-ти до 15-ти верств. За правління Анни (1730–1740 рр.) лісове законодавство та адміністрацію поновлено, проте це не було втілено у життя.

Спеціальні «Наставляння» Катерини II 1764 р., які було надано графу Румянцеву при призначенні його генерал-губернатором Малоросії, мають загальний характер, не визначають межі лісокористування, не окреслюють кордони при розчищеннях лісових насаджень. Разом з тим, у цьому документі закріплюється право володіння для осіб, які на порожніх землях виростять ліс. Указами Катерини II 1782 р. ліси приватних власників вилучено з догляду лісових урядів. У 1787 р. князю Потьомкіну надано розпорядження про лісорозведення в Україні: «для заведення і умноження лесов по степям Екатеринославской губернии... сеять и сажать леса в казенных и частных дачах, сообразно Уставу о лесах». Відомо, що цього ж року за вказівкою Потьомкіна поблизу Миколаєва висаджено «14 четвертей жолудев». Усі ж інші укази та розпорядження Катерини II щодо лісокористування залишилися переважно на папері [7, с. 84–87].

5. Період Союзу РСР (1917–1991 рр.). Процес становлення правових відносин щодо права власності на ліси та землі лісгосподарського призначення в радянській період характеризувався достатньою кількістю нормативно-правових актів, прийнятих на розвиток тогочасного лісового і земельного законодавства, які закріпили, що державна власність є оптимальною формою власності на усі природні ресурси, і у т. ч. на ліси.

У реальності, до встановлення радянської влади лісовий фонд України розподілявся в такий спосіб: 65,7% перебувало в приватній власності (при цьому відзначимо, що власниками, серед інших, могли бути і селяни), 19,5% належало державі, 8,8% – селянським общинам, 1,5% – церкві й 4,5% іншим власникам [8, с. 88].

Одним із перших законів радянської влади був Декрет «Про землю», прийнятий 26 жовтня 1917 р., яким скасовувалося право приватної власності на землю, її надра, ліси й води та встановлювалося право виключної державної власності на них [9, с. 340].

Першим нормативно-правовим актом у сфері лісівництва, виданим «новою» українською владою, стало положення «Про відділ лісової промисловості при Раді Народного Господарства України», затверджене Радою Народних Комісарів (далі – РНК) УРСР 20 лютого 1919 р. Метою його прийняття було об'єднання всієї лісової та лісообробної промисловості на Україні. Іншим правовим документом, присвяченим цьому питанню, став декрет Ради народного господарства УСРР (далі – РНГ УСРР) від 28 лютого 1919 р. «Про контроль лесовых заготовок», підписаний його головою, Є. Квірингом. Основною метою прийняття нормативно-правового акту була конфіскація на користь держави всього заготовленого лісу, що перебував на складах. Населенню дозволялося залишати для своїх потреб не більше 5 куб. сажених дров, анулювалися і раніше укладені договори на поставку, купівлю, продаж лісу. Єдиним розумним з погляду екології заходом став п. 5 Декрету, що забороняв рубати на дрова соснові та дубові дерева, які мали товщину більше 40 см на висоті 1,5 м [10, с. 82].

Декрет ВЦВК «Про ліси» від 27 (14) травня 1918 р. [11] визначив основні принципи соціалістичної організа-

ції лісового господарства з метою використання лісів у інтересах усього народу. Цей документ встановив новий правовий статус лісів у державі. Паралельно з цими документами приймаються нормативно-правові акти, які встановлюють порядок використання лісів, що докорінно змінює систему лісових правовідносин. Націоналізація лісів стала підставою для виникнення нового типу лісових відносин.

Наступним правовим актом став Декрет РНР УРСР «Про охорону лісів» від 26 лютого 1919 р. Декрет ставив завдання перед усіма виконавчими комітетами, ревкомами, надзвичайними комісіями охороняти ліси від самовільних рубань, захоплення лісового майна, лісоматеріалів. Позитивним моментом Декрету, як вказує відомий лісівник В. Г. Вакулук, була вимога про залишення на своїх робочих місцях персоналу лісової галузі. Співробітників можна було звільнити від займаної посади лише за попередньою згодою з Губземвідділами [12, с. 330].

Важливу подією в процесі розвитку українського лісового законодавства 03 листопада 1923 р. стало прийняття Закону «Про ліси УСРР» IV сесією Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету (далі – ВУЦВК). Документ фактично був першим українським Лісовим кодексом і діяв на території Республіки до кінця 1979 р. Закон «Про ліси УСРР» регламентував охорону лісів, лісокористування, питання заліснення земель, створення штучних лісів. Але попри всю прогресивність норм цього Закону, виконати його положення на практиці нова влада не мала можливості через відсутність потрібної кількості фахівців і фінансів.

У 1936 р. була особливо виділена водоохоронна зона лісів. Усе це сприяло подальшому впорядкуванню лісового господарства СРСР [13, с. 39].

Отже, лісове законодавство СРСР 30-40-х років XX ст. йшло шляхом видання правових актів з окремих питань ведення лісового господарства та використання лісів і земель лісового фонду, здійснення управління та контролю за їх використанням, їх охорони тощо, головним чином, у формі постанов уряду СРСР та урядів союзних республік. Ліси та інші природні ресурси, такі як вода, надра, атмосферне повітря, не визнавалися товаром, ліс як земельна ділянка з його корисними властивостями не міг бути об'єктом товарно-грошового обігу, тобто перебувати у приватній власності фізичних або юридичних осіб. Ліс, як й інші природні ресурси, не мав вартості й розглядався окремо від інших фондів держави.

У період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. та повоєнні роки розвиток лісового законодавства продовжує залишатися одним із завдань господарсько-організаторської діяльності СРСР. Це знаходить свій прояв у важливих для охорони лісу законах. Так Постановою РНК СРСР від 21 червня 1945 р. були затверджені Правила відпуску лісу на корені в лісах союзного значення, що діяли до 1955 р. Крім встановлення порядку відведення та використання лісосічного фонду, Правила встановлюють обов'язки заготівельників з охорони лісу [14, с. 43].

Разом з тим, порядок ведення господарства та лісокористування в колгоспних лісах визначався Положенням про колгоспні ліси, яке було затверджено Радою Міністрів СРСР 25 січня 1955 р. № 317. Такі ліси призначалися для задоволення потреб колгоспів і колгоспників у деревині, в побічному користуванні, для розвитку лісових промислів. Крім того, вони виконували позахисні, протиерозійні, водоохоронні та інші функції [15, с. 61].

Окремим напрямом розвитку лісового права стало включення питань, пов'язаних із охороною лісів, у природоохоронне законодавство УРСР. Ці положення зафіксовані в Законі «Про охорону природи Української РСР» від 30 червня 1960 р. і в цілій серії інших законодавчих актів, присвячених природоохоронним питанням. Прийняття За-

кону 1960 р. стало початком для розвитку нового напрямку в законотворчості, пов'язаного з правовою регламентацією створення зелених зон навколо українських міст і населених пунктів.

Наступним етапом розвитку лісового законодавства у радянський період кінця 60-х–початку 70-х рр. XX ст. стала Постанова Ради Міністрів СРСР від 23 вересня 1969 р. № 792 «Про затвердження Положення про Державний комітет СРСР з лісового господарства» [16, с. 91].

Слід згадати і про Закон СРСР «Про затвердження Основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік» від 13 грудня 1968 р. № 3401-VII, де у ст. 43 зазначалося: «Землями державного лісового фонду визнаються землі, вкриті лісом, а також не вкриті лісом, але призначені для потреб лісового господарства. Державні лісогосподарські підприємства, організації та установи за рішенням виконавчих комітетів районних або міських Рад депутатів трудящих надають не використовуватися для потреб лісового господарства і лісозаготівельної промисловості сільськогосподарські угіддя з наявних у їх користуванні земель державного лісового фонду колгоспам, радгоспам, іншим підприємствам, організаціям, установам і громадянам у тимчасове користування для сільськогосподарських цілей, якщо таке користування відповідає інтересам лісового господарства» [17]. Аналіз даної норми засвідчує пріоритетність розвитку сільського господарства в радянський період. На виконання цього Закону був прийнятий Земельний кодекс УРСР від 08 липня 1970 р., де застосовано аналогічний підхід до земель державного лісового фонду.

На конституційному рівні питання охорони природи широко розкривалися в Конституції СРСР від 07 жовтня 1977 р. [18] і в Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. [19]. Зокрема, в ст. 11 Конституції СРСР та ст. 11 Конституції УРСР було чітко закріплено виключну власність держави на землю, її надра, води й ліси. Не менш важливим моментом конституційних основ лісового законодавства СРСР та УРСР був зміст ст. 18 Конституції СРСР та ст. 18 Конституції УРСР, у яких зазначалося, що в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь у СРСР здійснюються необхідні заходи для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного й тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води, забезпечення відтворення природних багатств та поліпшення середовища, яке оточує людину.

Наступним етапом розвитку лісового законодавства стало прийняття Основ лісового законодавства СРСР і союзних республік, затвердженого Указом Президії Верховної Ради СРСР 17 червня 1977 р. [20], яке послужило передумовою регулювання лісових правовідносин у союзних республіках. Яскравим прикладом такого регулювання стало прийняття Верховною Радою УРСР 13 грудня 1979 р. Лісового кодексу УРСР [21], який врегулював лісові відносини з метою забезпечення раціонального використання лісів, їхньої охорони й захисту, відтворення і підвищення продуктивності для задоволення потреб народного господарства та населення в деревині й іншій лісовій продукції.

Розвиток радянського лісового законодавства на початок 70–кінець 80-х рр. характеризувався прийняттям кодифікованих актів у сфері регулювання лісових правовідносин, створенням Державного комітету з лісового господарства тощо. Окрім того, на відомчому рівні надалі були прийняті законодавчі акти, як всесоюзного, так і республіканського значення: Основні положення з лісового насінництва в СРСР, затверджені Наказом Держкомлісгоспу СРСР від 24 березня 1976 р. № 71; Постанова Верховної Ради СРСР «Про заходи щодо подальшого поліпшення охорони лісів і раціонального використання лісових ресурсів» від 17 червня 1977 р.; по-

станови Ради Міністрів СРСР «Про порядок віднесення лісів до протиерозійних, особливо цінних лісових масивів та інших категорій захищеності» від 11 січня 1979 р. № 37; Інструкція про порядок ведення державного обліку лісів, затверджена Наказом Держкомлісгоспу СРСР від 19 жовтня 1982 р. № 148; Інструкція щодо здійснення побічних лісових користувань в лісах СРСР, затверджена Наказом Держкомлісгоспу СРСР від 13 грудня 1982 р. № 175; Наказ Держкомлісгоспу СРСР «Про розроблення та реалізацію цільової комплексної програми зі створення в Європейсько-Уральській зоні СРСР постійної лісосировинної бази на основі плантаційного способу вирощування балансової деревини хвойних порід» від 11 травня 1982 р. № 63 тощо [16, с. 5-12].

6. Період державної незалежності України (1991 р. – теперішній час).

Першими нормативно-правовими актами за незалежності України у сфері лісових відносин став Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закон України «Про природно-заповідний фонд України», і саме цим законам вдалося закласти основи подальшого розвитку лісового права. Окремо слід відмітити розвиток міжнародно-правового регулювання лісокористування в Україні. Так, за період незалежності Україною були ратифіковані такі угоди:

– Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (ратифікована 17 липня 1997 р.);

– Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05 червня 1992 р. (ратифікована 29 листопада 1994 р.);

– Рамкова конвенція ООН про зміну клімату від 09 травня 1992 р. (ратифікована 29 жовтня 1996 р.);

– Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 11 грудня 1997 р. (ратифікований 04 лютого 2004 р.);

– Угода країн СНД про взаємодію в галузі екології та охорони навколишнього природного середовища від 08 лютого 1992 р.;

– Угода країн СНД про інформаційне співробітництво в галузі екології та охорони навколишнього природного середовища від 11 вересня 1998 р.;

– Угода країн СНД про співробітництво в галузі лісопромислового комплексу та лісового господарства від 11 вересня 1998 р. та ін.

Значним поштовхом у розвитку лісового права стало прийняття Лісового кодексу України у 1994 р. У цьому Кодексі вперше було надано визначення категорії «ліс», що раніше не зустрічалося в радянських правових актах, в основу якого покладено формулювання академіка В. Н. Сукачова. Також було визначено велику кількість обов'язків, які поклалися на постійних лісокористувачів, було зафіксовано поділ лісів на групи, були наявні норми, які закріплювали положення про відтворення лісів, підвищення їх продуктивності, лісорозведення, оплати за використання лісових ресурсів та ін.

В рамках кодифікації національного природоохоронного законодавства у 2006 р. була прийнята нова редакція Лісового кодексу України [22]. Нова редакція Кодексу спрямована на більш повну гармонізацію національного лісового законодавства із законодавством європейських держав, рекомендаціями міжнародних організацій та інститутів. Повніше врегульовано питання власності на ліси, управління в сфері використання, охорони, відтворення лісів, чіткіше розмежовано сфери регулювання лісового, земельного та інших галузей законодавства, створено правові основи розв'язання низки інших актуальних проблем. У 2001 р. був прийнятий нині чинний Земельний кодекс України, у якому містяться положення з приводу правового режиму земель лісогосподарського призначення.

Виходячи з вищевикладеного, слід відмітити, що процес становлення законодавства щодо використання та охорони лісів був дуже складний. Правові та організаційні засади використання та охорони лісів знайшли «віддзеркалення» у нормах «Руської Правди», Статутах Великого князівства Литовського. Період козацької держави характеризувався виданням з питань охорони лісів окремих універсалів, ордерів, інструкцій, листівок, грамот, що ще раз підкреслює значимість і винятковість лісу. Сувора регламентація лісокористування простежується і в період Російської держави. В свою чергу, радянський досвід ведення лісового господарства є проявом одержавлення лісів та земель лісогосподарського призначення із усіма наслідками, які випливали з даного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генсирук С. А. Ліси України / С. А. Генсирук. – Л. : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 2002. – 496 с.
2. Лазаренко Я. М. Становлення законодавчих систем в Україні. Розвиток лісового законодавства України / Я. М. Лазаренко // *Право України*. – 2003. – № 2. – С. 131–136.
3. Кіндюк Б. В. Відповідальність за порушення норм з охорони лісів за «Руською правдою» / Б. В. Кіндюк // *Актуальні проблеми держави і права*. – Одеса, 2009. – Вип. 48. – С. 101–106.
4. Кіндюк Б. В. Правові та організаційні засади використання та охорони лісів на українських землях з X по початок XX ст. : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Б. В. Кіндюк. – Х., 2010. – 19 с.
5. Логвиненко О. І. Охорона лісів у Київській Русі та Литовсько-Руському князівстві / О. І. Логвиненко // *Вісник Університету внутрішніх справ*. – 2001. – Вип. 13. – С. 189–192.
6. Кіндюк Б. В. Правові засади охорони українських лісів у дореволюційний період / Б. В. Кіндюк, К. Кіндюк // *Південноукраїнський правничий часопис*. – 2009. – № 1. – С. 232–237.
7. Іваницький Б. Г. Ліси й лісове господарство на Україні / Б. Г. Іваницький // *Праці Українського наукового інституту*. – 1934. – 123 с.
8. Генсирук С. А. Історія лісництва в Україні / С. А. Генсирук, О. І. Фурдиченко, В. С. Бондар. – Л. : Світ, 1995. – 422 с.
9. Рябець К. А. Екологічне право : історичні засади формування до періоду одержання Україною незалежності / К. А. Рябець // *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. – 2009. – № 2. – С. 340–344.
10. Кіндюк Б. В. Правові засади охорони українських лісів в часи революції та громадянської війни / Б. В. Кіндюк, Д. А. Апотовський // *Держава і право : Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць*. – К. : ІДП НАНУ, 2009. – Вип. 44. – С. 82–87.
11. Про ліси : Декрет від 27 травня 1918 року // *Об охране окружающей среды : сборник документов партии и правительства 1917–1985 гг.* – М. : Политиздат, 1986. – 190 с.
12. Вакулюк В. Г. Нариси з історії лісів України / за ред. В. Г. Вакулюк. – Ф. : Поліфаст, 2000. – 624 с.
13. Колбасов О. С. Советское законодательство об охране природы за 40 лет / О. С. Колбасов // *Правоведение*. – 1958. – № 1. – С. 39–44.
14. Колбасов О. С. Экология : политика – право. Правовая охрана природы в СССР / О. С. Колбасов. – М. : Наука, 1976. – 230 с.
15. Заславская Л. А. Законодательство о колхозных лесах / Л. А. Заславская. – М. : Юрид. лит., 1974. – 357 с.
16. Михайлов Л. Е. Сборник нормативных материалов по лесному хозяйству / Л. Е. Михайлов, А. Б. Бронина. – М. : Лесн. промышленность, 1984. – 317 с.
17. Про затвердження основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 13 грудня 1968 року // *Відомості Верховної Ради СРСР*. – 1968. – № 51. – Ст. 485.
18. Конституция СССР : Закон СРСР від 07 жовтня 1977 року // *Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик*. – М. : Изд-во «Известия Советов народных депутатов СССР», 1977. – 48 с.

19. Конституція УРСР : Закон УРСР від 20 квітня 1978 року // Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К. : Політвидав України, 1978. – 54 с.

20. Про затвердження основ лісового законодавства Союзу РСР і союзних республік від 17 червня 1977 року // Відомості Верховної Ради СРСР. – 1977. – № 25. – Ст. 388.

21. Лісовий кодекс УРСР : Закон УРСР від 13 грудня 1979 року № 5432-IX // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1979. – Додаток до № 52. – Ст. 673.

22. Про внесення змін до Лісового кодексу України : Закон України від 08 лютого 2006 року № 3404-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.

УДК 349.6(477)

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

LEGAL NATURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Краснова Ю.А.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячена дослідженню юридичної природи екологічної безпеки. Встановлено, що для чистоти наукових підходів до поняття «екологічна безпека» доцільно враховувати інші правові терміни, такі як: «безпека навколишнього середовища», «безпечне довкілля», «безпечні умови для людини», а стосовно суб'єктивного права людини – «право на здорове та сприятливе навколишнє середовище», «право на життя у сприятливих природних умовах», «право на сприятливий стан навколишнього природного середовища», «право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище», «право на сприятливе середовище життєдіяльності» тощо. З цією метою підтримується наукова позиція про недоцільність законодавчого «забезпечення сприятливого навколишнього середовища», у зв'язку з неможливістю визначення його чітких критеріїв. Із цих позицій «сприятливість» довкілля варто розглядати як одну зі змістовних ознак права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище та законодавчо закріпити основні критерії безпечності довкілля.

Ключові слова: екологічна безпека, безпека навколишнього середовища, безпечне довкілля, безпечні умови для людини, право на здорове та сприятливе навколишнє середовище, право на життя у сприятливих природних умовах, право на сприятливий стан навколишнього природного середовища, право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище, право на сприятливе середовище життєдіяльності.

Статья посвящена исследованию юридической природы экологической безопасности. Установлено, что для чистоты научных подходов к понятию «экологическая безопасность» целесообразно учитывать другие правовые термины, такие как: «безопасность окружающей среды», «безопасные условия для человека», а в отношении субъективного права человека – «право на здоровую и благоприятную окружающую среду», «право на жизнь в благоприятных природных условиях», «право на благоприятное состояние окружающей природной среды», «право на безопасную для жизни и здоровья окружающую природную среду», «право на благоприятную окружающую среду жизнедеятельности» и другие. С этой целью поддерживается научная позиция о нецелесообразности законодательного «обеспечения благоприятной окружающей среды», в связи с невозможностью определения его четких критериев. С этих позиций «благоприятность» окружающей среды следует рассматривать как одну из содержательных признаков права на безопасную для жизни и здоровья окружающую природную среду и законодательно закрепить основные критерии безопасности окружающей среды.

Ключевые слова: экологическая безопасность, безопасность окружающей среды, безопасные условия для человека, право на здоровую и благоприятную окружающую среду, право на жизнь в благоприятных природных условиях, право на благоприятное состояние окружающей природной среды, право на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, право на благоприятную среду жизнедеятельности.

The article is devoted to the study of the legal nature of environmental safety. It is established that for the purity of scientific approaches to the concept of «ecological safety» it is appropriate to take into account other legal terms such as: «environmental safety», «safe environment», «safe conditions for a person», and in relation to subjective human rights – «right on a healthy and favorable environment», «right to life in favorable natural conditions», «right to a favorable environment», «right to a safe environment for life and health», «right to a favorable environment for life activities», etc. To this end, the scientific position is maintained on the inappropriateness of the legislative «ensuring a favorable environment», due to the impossibility of defining its clear criteria. From these positions, the «environmental friendliness» should be considered as one of the substantive features of the right to safe environment for life and health and to legislatively establish the main criteria of environmental safety.

Key words: ecological safety, environmental safety, safe environment, safe conditions for a person, right to a healthy and favorable environment, right to life in favorable natural conditions, right to a favorable environment, right to safe and healthy life environment, right to a favorable living environment.

Юридична наука за своїм змістом становить відносно розвинену систему упорядкованих знань про державно-правові явища, закономірності їх існування і розвитку. Системоутворюючими елементами цієї науки виступають: наукові гіпотези, правові ідеї і теорії (спеціальні теорії), концепції, методи, методики і принципи наукового пізнання, правові інститути, норми і юридичні конструкції, факти і явища правової реальності. Як галузь специфічних знань юридична наука має притаманну їй і упорядковану систему взаємопов'язаних і взаємодіючих понять і категорій, які за суттю і змістом визначаються предметом цієї науки і одночасно забезпечують логіко-юридичну ор-

ганізацію знань у сфері держави і права. У своїй єдності правові поняття і категорії утворюють категоріально-понятійний апарат цієї науки. Одночасно юридична наука виступає джерелом формування її понятійного апарату [1, с. 50-51].

Правові поняття – це основні одиниці розумової діяльності людини (її знань), які відтворюють суттєві, тобто загальні (типові) та відмінні ознаки (властивості, риси) фактів, явищ, процесів, становищ у сфері держави і права. Правові поняття знаходять свій вираз у термінах (словах та словосполученнях), правових визначеннях (дефініціях), що закріплюються у тексті права і мають